

واکاوی اقدامات نظامی ائتلاف به رهبری عربستان در یمن از منظر حقوق بشر دوستانه بین‌المللی

فهیمة حشمت^۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱. دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه تربیت مدرس hegira140@gmail.com

تاریخ تصویب: ۱۳۹۷/۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱/۲۵

چکیده

در مارس سال ۲۰۱۵ عربستان سعودی در چارچوب ائتلافی از کشورهای عربی شامل: امارات متحده، قطر، کویت و بحرین به همراه مراکش، مصر، اردن و سودان، حمله نظامی علیه یمن را آغاز نمودند. براساس گزارش‌های صادره از نهادهای بین‌المللی از تاریخ شروع حملات هوایی نیروهای ائتلاف به یمن، حداقل ۴۱۱۲۵ غیرنظامی کشته و ۷۰۲۰۷ نفر زخمی شدند.

در این درگیری که با ورود کشورهای ائتلاف به رهبری عربستان تبدیل به یک مخاصمه بین‌المللی تمام‌عیار شده است، قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی باید بعنوان قواعد بین‌المللی لازم‌الاجرا در طول مخاصمات مسلحانه بوسیله دولتها در جهت حمایت از افراد و اموال غیرنظامی رعایت شود. حال، پرسش اصلی در مقاله حاضر چگونگی اجرا و تضمین حقوق بشردوستانه بین‌المللی توسط نیروهای ائتلاف در مخاصمه مسلحانه یمن است. به همین منظور در این نوشتار ضمن توضیحی مختصر درباره اصول حقوق بشردوستانه بین‌المللی بعنوان چارچوب اصلی بحث، اقدامات نظامی متخاصمین در کشور یمن، بر اساس گزارشات مستند نهادهای تخصصی بین‌المللی دولتی و غیر دولتی بررسی خواهد شد.

▪ واژگان کلیدی

حقوق بشردوستانه بین‌المللی، حقوق مخاصمات مسلحانه، جنایت جنگی، مسئولیت بین‌المللی، یمن، عربستان.

مقدمه

مداخله نظامی در یمن در مارس ۲۰۱۵ با حمله هوایی ائتلافی از کشورهای منطقه به رهبری عربستان سعودی به یمن آغاز شد. این عملیات در پشتیبانی از دولت عبدربه منصور هادی و بر ضد انصارالله و پشتیبانان علی عبدالله صالح رئیس‌جمهور پیشین یمن (به ادعای عربستان برای توجیه حمله به یمن) صورت گرفت. همه کشورهای عضو شورای همکاری کشورهای عرب خلیج فارس به جز عمان در این عملیات شرکت کرده و از درخواست منصور هادی جهت مبارزه با حوثیان و القاعده و داعش در یمن استقبال کردند. شورای امنیت ملل متحد نیز، اقدام به صدور قطعنامه‌هایی ذیل فصل هفتم منشور ملل متحد در این باره کرده‌است. به ویژه در قطعنامه‌های ۲۲۰۱ (بند ۲ مقدمه) و ۲۲۱۶ (بند ۶ مقدمه) نام منصور هادی به عنوان رئیس‌جمهور ذکر شده و اشاره به نامه وی مبنی بر درخواست هرگونه کمک از شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب از جمله دخالت نظامی (بند ۲ مقدمه ۲۲۱۶) شده است. باتوجه به ماهیت الزام‌آور قطعنامه‌های شورای امنیت ذیل فصل هفتم این قطعنامه به گونه‌ای به اقدامات کشورهای مهاجم و نیروهای ائتلاف در یمن وجهه قانونی داده است. با شروع توسل به زور و حمله هوایی نیروهای ائتلاف به رهبری عربستان به یمن مخاصمه مسلحانه بین‌المللی آغاز شده است. در وضعیت‌های مخاصمه مسلحانه قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی در روابط میان دولت‌های ذیربط عمدتاً جایگزین حقوق بین‌الملل صلح خواهد شد. براساس قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی طرفین مخاصمه تعهد به کاهش صدمات ناشی از مخاصمات مسلحانه را دارند. هدف اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی اینست که صدمات و جراحات وارده بر افراد غیرنظامی که در جنگ مشارکت نداشته و یا دیگر مشارکت ندارند را تا حد امکان کاهش دهد و در پی ایجاد تعادل بین

ضرورت‌های نظامی و اصول انسانی و جلوگیری از گسترش آثار و تبعات جانبی غیرضروری در طول مخاصمات مسلحانه و انسانی‌تر کردن جنگ‌ها می‌باشد. با این حال، در دو دهه اخیر اشکال جدید یا شدت یافته خشونت در مخاصمات مسلحانه این حوزه از حقوق بین‌الملل را با پیچیدگی‌ها و چالش‌های جدیدی روبرو کرده و دستیابی به صلح و ثبات را دشوارتر نموده است. مداخله نظامی در یمن نیز از مخاصماتی است که با ورود عربستان به درگیری، جنبه بین‌المللی به خود گرفته و بررسی آن در چارچوب حقوق بشردوستانه ضروری بنظر می‌رسد. از آنجا که هدف حقوق بشردوستانه بین‌المللی (Jus in Bello)، تضمین حیات غیرنظامیان در طول مخاصمات مسلحانه و کاهش خسارات و صدمات افراد و اموال غیرنظامی در زمان جنگ است؛ فارغ از بررسی مبنای حقوقی و یا مشروعیت مداخله نظامی عربستان در چارچوب قواعد توسل به زور (Jus ad Bellum)؛ به واکاوی عملکرد کشورهای درگیر در یمن بر مبنای اصول حقوق بشردوستانه بین‌المللی و براساس گزارشات مضبوط و مستند سازمان‌های تخصصی بین‌المللی دولتی و غیردولتی خواهیم پرداخت.

حقوق بشردوستانه بین‌المللی در مخاصمات مسلحانه

حقوق جنگ متضمن قواعدی است تا راهبری و هدایت درگیری‌های مسلحانه را تحت نظم حقوقی درآورد و با انسانی کردن آن‌ها، از آثار مخرب و زیانبار جنگ تا حد ممکن بکاهد. رسالت آن بخش از حقوق جنگ که وظیفه انسانی کردن مخاصمات را برعهده دارد، حقوق بشردوستانه است. پس اگر حقوق در مفهوم ذاتی خود هنوز نتوانسته است تا تضمین‌های کافی برای پیشگیری از جنگ را عرضه دارد، لاقلاً توانسته با رخنه در صحنه‌های نبرد، شدت وحشی‌گری در جنگ‌ها را کاهش دهد و این مرهون حقوق بشردوستانه است. در واقع، حقوق بشردوستانه فارغ از مساله مشروعیت توسل به زور، تنها به محدود ساختن پیامدهای ناشی از جنگ یا درگیری می‌اندیشد، بازیگران بین‌المللی را ملزم می‌سازد عملیات جنگی را به تضعیف توان رزمی دشمن محدود نموده

و به همین حد از خشونت بسنده نمایند. در این صورت است که نه تنها مصون داشتن غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی از آثار جنگ بعنوان تکلیفی اساسی برعهده آنها قرار می‌گیرد بلکه رفتار انسانی با دشمن در حالت جنگ و پس از دستگیری نیز به مقتضای ضرورتی انسانی، الزام حقوقی می‌یابد. منبع اصلی این قواعد در کنوانسیون های لاهه ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ و چهار کنوانسیون ۱۹۴۹ ژنو و دو پروتکل الحاقی ۱۹۷۷ آن آمده که امروزه ماهیتی عرفی به خود گرفته است. در نتیجه محوریت و غایت حقوق بشردوستانه ایجاد تعادل بین ضرورت نظامی و اصول انسانی است و نیل به این هدف مگر با لحاظ اصول تناسب و احتیاط و با محوریت اصل تفکیک میسور نخواهد بود. لذا، ابتدا به اصول بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی اشاره می‌کنیم تا چارچوب نظری سنجش اقدامات نظامی نیروهای ائتلاف تبیین گردد.

اصل ضرورت نظامی

بنا بر تفسیر رسمی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ از پروتکل‌های الحاقی ۸ ژوئن ۱۹۷۷ به عهدنامه‌های ژنو: «ضرورت نظامی به معنای لزوم انجام اقداماتی است که برای نیل به هدف نظامی اساسی است و این از جمله اقداماتی است که بر اساس حقوق و عرف جنگی، قانونی و مشروع تلقی می‌شوند.» در جنگ هر متخصصی تنها می‌تواند آن میزان و آن نوع از زور را بکارگیرد که برای شکست دشمن ضروری باشد. اقدامات جنگی تا آنجا مجاز هستند که به سمت اهداف نظامی هدف‌گیری شوند، باعث رنج غیر ضروری نگردند و انگیزه خیانت و فریبکاری در آنها نباشد. این اصل مانع از استفاده غیر ضروری و بی‌جهت از زور می‌شود و یکی از اصول دیرینه و ثابت حقوق بشردوستانه به شمار می‌آید. توسل به ضرورت نظامی تابع دو محدودیت شده‌است نخست آنکه غلبه بر توان نظامی دشمن و شکست آن، توسل به یک سلسله اقدامات جنگی و نظامی را اجتناب‌ناپذیر سازد به نحوی که آن اقدامات تنها راه تضعیف نیروهای دشمن و پیروزی بر آنها باشد و دوم آنکه اقداماتی که لازمه شکست نظامی دشمن است شامل اعمالی

نباشد که انجام آن منع شده است. این اصل کلی، مبنای بسیاری از قواعد خاص حقوق بشردوستانه است. مانند: ممنوعیت استفاده از تسلیحات و ابزارهای جنگی که ممکن است باعث رنج غیرضروری شوند (ماده ۲۳ مقررات لاهه)، ممنوعیت تخریب غیر ضروری اموال (همان ماده)، این اصل که حتی حمله به اهداف نظامی در صورتی که به تلفات غیرنظامی شدید یا آسیب شدید به اهداف غیرنظامی منجر گردد، ممنوع است (ماده ب (۵) ۵۱، پروتکل الحاقی اول). بنابراین، آنچه که به جنگ آزاد موسوم است، اساساً قابل پذیرش نیست. استناد به جنگ آزاد، از سوی محکمه بین‌المللی نورنبرگ نفی و محکوم گردیده و این محکومیت به وسیله نویسندگان و اندیشمندان حقوقی تایید شده است.

اصل تناسب

شروع به حمله‌ای که باعث تلفات غیرنظامیان، آسیب به غیرنظامیان، صدمه به اموال غیرنظامی و یا ترکیبی از این موارد گردد و این خسارات زیاده بر مزیت عینی و مستقیم نظامی مورد انتظار باشد، ممنوع است. مقصود از قاعده تناسب سازش دادن امتیازات عملی ناشی از یک حمله با ضرورت‌های نظامی است. این قاعده مبتنی بر این اصل مسلم است که حمله نباید موجب آسیب رساندن به افراد و اموال غیرنظامی در حدی گردد که در مقایسه با امتیاز نظامی مورد انتظار، بیش از اندازه باشد. بدین گونه طبق بند (ب) ماده ۵۷ پروتکل اول، فرماندهان نظامی موظفند: «از مبادرت به حمله‌ای که احتمال می‌رود به طور اتفاقی منجر به تلفات انسانی در جمعیت غیرنظامی، مجروح شدن غیرنظامیان، وارد آمدن خسارت به اموال غیرنظامی یا مجموعه‌ای تلفات و خسارات گردد که در مقایسه با امتیاز نظامی ملموس و مستقیمی که انتظار می‌رود از این حمله بدست آید، بیش از اندازه باشد، خودداری نمایند.» هرگاه عملیات نظامی معینی شامل حمله به اهداف متعدد باشد، احترام به قاعده تناسب می‌باشد با در نظر گرفتن عملیات در مجموع خود مورد ارزیابی قرارگیرد. بعلاوه، امتیاز نظامی باید «ملموس» باشد،

معیاری که هرگونه جنبه اتفاقی و فرضی عملیات نظامی را به کنار می‌نهد. در رویه دیوان یوگسلاوی سابق در قضیه کوپرشکیچ^۱ و گالیچ^۲ نیز حملات نامتناسب حتی در حمله به اهداف نظامی مشروع، نقض حقوق جنگ اعلام شد.

اصل تفکیک

یکی دیگر از اصول اساسی حقوق بشردوستانه بین‌المللی اصل تفکیک است که براساس آن مردم غیرنظامی بدلیل عدم مشارکت در جنگ مورد حمایت حقوق بین‌الملل هستند و باید خارج از عملیات دشمن قرارگیرند. اصل تفکیک دولت‌ها را ملزم می‌کند که بین نظامیان و اهداف نظامی از یکسو و غیرنظامیان و اهداف غیرنظامی از سوی دیگر، تمایز قائل شوند و تنها اهداف نخست را مورد حمله قرار دهند. این اصل دارای ارزشی معاهده‌ای و عرفی^۳ است و حتی به عنوان یک قاعده آمره شناخته شده است. ماده ۲۵ مقررات لاهه بیان می‌کند که: «حمله یا بمبارانی که به هر وسیله علیه شهرها، روستاها، منازل یا ساختمان‌های بی دفاع صورت پذیرد، ممنوع است.» در حال حاضر، اصل تفکیک در مواد ۴۸، ۵۱(۲)، ۵۲(۲) از پروتکل الحاقی اول بیان شده است. افراد و اهداف غیرنظامی نه تنها نباید مستقیماً مورد حمله نظامی واقع شوند، بلکه در حمله به اهداف نظامی نیز باید آنچنان دقتی به عمل آورد که آن اهداف مورد صدمه و آسیب واقع نشوند.^۴ بنابراین اصل، متخصصین و رزمندگان و اهداف نظامی باید از اهداف غیرنظامی متمایز شوند. این قاعده اساسی در ماده ۴۸ پروتکل الحاقی ۱۹۷۷ تدوین

^۱Prosecutor v. Zoran Kupreskic et al., Trial Judgement, IT-95-16-T, 14 January 2000, para. 521.

^۲Prosecutor v. Stanislav Galic, Trial Judgement, IT-98-29-T, 5 December 2003, paras.16-32. This finding was later confirmed on appeal; Prosecutor v. Stanislav Galic, Appeal Judgement, IT-98-29-A, 30 November 2006, paras. 57.

^۳ بند ۴ ماده ۵۱ پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷.

^۴Tittmore ,B, "Belligerent in blue Helmets:Applying International Humanitarian Law of the United Nations peace Operations",*Stanford Journal of International Law*,winter 1997,Vol 33,No.1,p.93.

شده است و بیان می‌کند که «بمنظور تضمین احترام و حمایت نسبت به سکنه غیرنظامی و اموال غیرنظامی، طرفهای متخاصمه باید همواره بین سکنه غیرنظامی و رزمندگان و نیز بین اموال و اهداف نظامی تمایز قائل شده و از همین رو می‌بایست عملیات خود را فقط متوجه اهداف نظامی نمایند». غیرنظامیان و سکنه غیرنظامی در ماده ۵۰ همان پروتکل تعریف شده‌اند.^۱ اصل تفکیک تنها در تمایز بین رزمندگان و غیررزمندگان و غیرنظامیان اعمال نمی‌شود بلکه اموال غیرنظامی را نیز در بر می‌گیرد. متخاصمین باید بین اشیاء غیرنظامی و نظامی نیز تمایز قائل شوند و آنها نیز نباید موضوع حملات نظامی قرارگیرند. اهداف نظامی در بند ۲ ماده ۵۲ پروتکل الحاقی تعریف شده است.^۲ رویه دولت‌ها این اصل و همچنین اصل تفکیک را بمنزله یک قاعده عرفی حقوق بین‌الملل شناسایی کرده است. همچنین، دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق طبق ماده ۳ اساسنامه خود، در قضیه کوپرشکیچ، نالتیلیچ، مارتینویچ و مرکشیچ هدف قراردادن افراد غیرنظامی را نقض حقوق جنگ اعلام کرد.^۳

^۱ «(۱) یک غیرنظامی، شخصی است که در زمره هیچ یک از طبقه بندی های مربوط به اشخاص اشاره شده در بند های الف (۱)، (۲)، (۳) و (۶) از ماده ۴ کنوانسیون سوم و ماده ۴۳ پروتکل حاضر نباشد، در صورت تردید در مورد غیرنظامی بودن یک شخص، آن شخص غیرنظامی محسوب خواهد شد. (۲) سکنه غیرنظامی متشکل از کلیه اشخاص غیرنظامی است. (۳) حضور افرادی در میان سکنه غیرنظامی که مشمول تعریف غیرنظامی نمی شوند، سکنه مزبور را از دارا بودن خصیصه غیرنظامی محروم نمی‌سازد.»

^۲ «حمله ها منحصرأ باید به اهداف نظامی محدود گردند. تا آنجا که به اموال مربوط می شود هدف های نظامی به اموالی محدود می شود که به لحاظ ماهیت محل هدف یا کاربرد آنها سهم موثری در عملیات نظامی داشته و تخریب کلی یا جزئی، تصرف یا از کارانداختن آنها در شرایط زمانی موجود، یک مزیت نظامی معین محسوب گردد.»

^۳ Prosecutor v. Mladen Naletilic and Vinko Martinovic, Trial Judgement, IT-98-34-T, 31 March 2003, para. 229; Prosecutor v. Mile Mrksic et al., Trial Judgement, IT-95-13/1-T, 27 September 2007, para. 509. See also Prosecutor v. Milan Martić, Trial Judgement, IT-95-11-T, 12 June 2007, para. 47.

اصل منع ایراد صدمات و جراحات غیرضروری و زیاده

برای جلوگیری و یا خودداری از جراحات غیرضروری دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ) به ممنوعیتی که باعث ایراد جراحات غیرضروری به رزمندگان می‌شود، اشاره می‌کند.^۱ واژه «جراحات بیش از حد» یا «صدمات غیرضروری» بطورگسترده در اسناد حقوق بشردوستانه عرفی آمده است^۲ و استفاده از سلاح‌هایی که باعث جراحات بیش از حد و یا غیرضروری می‌شود صراحتاً ممنوع است. در ماده (۱) ۳۵ از پروتکل الحاقی اول ۱۹۷۷ ذکر شده است که در هر مخاصمه مسلحانه‌ای حق طرفین مخاصمه در انتخاب روش‌ها و ابزار نامحدود نمی‌باشد.^۳ این قاعده تحت عنوان اصل ممنوعیت ایراد صدمات مضاعف و درد و رنج غیر ضروری در بند دوم ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول به معاهدات ۱۹۳۹ ژنو آمده است که بیان می‌دارد: «بکارگیری سلاح‌ها، گلوله‌ها و مواد و روش‌های جنگی که ماهیتاً باعث ایجاد صدمه مضاعف و درد و رنج غیرضروری می‌شوند، ممنوع است.» محدودیت ابزارهای جنگی در کنوانسیونهای ممنوعیت برخی سلاح‌های خاص مرسوم بیان شده است: از ممنوعیت گلوله‌های منبسط شونده در کنوانسیونهای لاهه ۱۸۹۹^۴ تا ممنوعیت سلاح‌های سمی و خفه‌کننده سایر گازها در کنوانسیون ۱۹۲۵^۵ و

^۱International Court of Justice, Advisory Opinion, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, UN document A/51/218 at para 78.

^۲Additional Protocol I Article 35(2); *Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects*, Geneva, 10 October 1980, *Protocol on Prohibitions or Restrictions on the Use of Mines, Booby-Traps and Other Devices* as amended on 3 May 1996 (*Protocol II to the 1980 Convention* as amended on 3 May 1996) United Nations CCW/CONF.I/ 16 at Article 6(2); *Landmine Ban Convention*, *supra* note 18 (preamble); Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc A/CONF.183/9 .at Article 8(2)(b)(xx).

^۳*Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, June 8, 1977, 1125 UNTS 3. Article 35(1).

^۴*Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land*. The Hague, 29 July 1899.

^۵*Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous, or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare*, June 17, 1925, 26 UST 571, 94 LNTS 65.

ممنوعیت سلاح‌های لیزری^۱، ۱۹۹۵، ممنوعیت مین‌های زمینی ۱۹۹۷،^۲ ممنوعیت استفاده از سلاح‌های خوشه‌ای ۲۰۰۸،^۳ این‌ها ابزارهایی هستند که موضوع ممنوعیت‌ها و محدودیت‌ها قرار گرفته‌اند.^۴ در نتیجه، در یک مخاصمه مسلحانه، طرفین باید از بکار بردن وسایلی که موجب صدماتی بیش از حد لزوم می‌شود خودداری کنند.^۵ معیاری که برای اندازه‌گیری میزان ضروری ایجاد درد و رنج به کار می‌رود تناسب است، به این معنا که میزان صدمات و خساراتی که یک سلاح ایجاد می‌کند باید با منفعتی که به لحاظ نظامی ایجاد می‌کند تناسب داشته باشد. دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق نیز در قضیه دراگومیر میلوشویچ^۶ و مارتیچ^۷ استفاده از بمبچه‌ها و سلاح‌های خوشه‌ای را نقض حقوق جنگ دانست.

اصل احتیاط

در هدایت عملیات نظامی باید دقت ویژه‌ای برای جداکردن نظامیان و افراد و اموال غیرنظامی به عمل آید. همه اقدامات احتیاطی قابل پیش‌بینی، به منظور اجتناب و به حداقل رساندن تلفات تصادفی و ایراد صدمه به غیرنظامیان و ایراد خسارت به اموال

^۱United Nations Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons Which May Be Deemed to be Excessively Injurious or to Have Indiscriminate Effects, 13 October 1995, United Nations CCW/CONF.I/7.

^۲Landmine Ban Convention, Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 18 September 1997, reprinted in *IRRC*, No 320, September-October 1997, pp. 563-578.

^۳Convention on Cluster Munitions, 30 May 2008, CCM/77, available at: <http://www.clusterconvention.org/files/2011/01/Convention-ENG.pdf>. [Accessed 6 October 2015].

^۴ برای مشاهده مثال‌های دیگر نک:

the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction (Biological Weapons Convention), 10 April 1972, 1015 UNTS 163; 11 ILM 309 (1972); and, the Convention on the Prohibition of the development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (Chemical Weapons Convention), 3 September 1992, 1974 UNTS 45; 32 ILM 800 (1993).

^۵ بند دوم ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول.

^۶ Prosecutor v. Dragomir Milošević, Trial Judgement, supra note 2, para.97.

^۷ Prosecutor v. Milan Martić, Appeal Judgement, OpCit, paras. 461.

غیرنظامی، در هر شرایطی باید اتخاذ شوند. اتخاذ اقدامات احتیاطی در جریان حمله در ماده ۵۷ پروتکل الحاقی اول بیان شده است. این ماده تنها بند معاهده‌ای نیست که اقدامات احتیاطی لازم‌الاجرای طرف مهاجم را ذکر می‌کند. در ماده (۳) ۲ کنوانسیون ۱۹۰۷ لاهه و شماری از معاهدات حاکم بر استفاده از سلاح‌های خاص نیز، تعهد به اتخاذ اقدامات احتیاطی بیان شده است. اما باید بر ماده ۵۷ از پروتکل الحاقی اول بعنوان منبع اولیه تکیه شود. در پروتکل الحاقی تأکید شده است که عملیات نظامی باید با لحاظ مصون داشتن جمعیت غیرنظامی، هدایت شوند.^۱ ماده ۵۷ پروتکل اول آن اقدامات احتیاطی را که باید هنگام حمله برای در امان داشتن جمعیت غیرنظامی به عمل آید، مشخص می‌کند.^۲ از آنجا که حملات باید فقط هدفی نظامی را نشانه بگیرند، تصمیم‌گیران و طراحان حمله مکلفند تا از ماهیت هدف مورد نظر مطمئن شوند.^۳ بنابراین، اولین احتیاطی که باید به عمل آید حصول اطمینان از این امر است که چنین

^۱ بند ۱ ماده ۵۷ پروتکل الحاقی اول و بند ۱ ماده ۱۳ پروتکل الحاقی دوم.

^۲ "1" در هدایت عملیات های نظامی، می بایست همواره مراقبت به عمل آید که از سکنه غیرنظامی و اموال غیرنظامی چشم‌پوشی شود. (2) اقدامات احتیاطی زیر باید در ارتباط با حمله به عمل آید: الف) کسانی که برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری در حمله را بعهده دارند باید: (i) هر اقدامی را که امکان‌پذیر باشد به عمل آورند تا مشخص شود که افراد و اموال غیرنظامی و نیز اهدافی که نظامی هستند اما در چارچوب مفهوم بند ۲ ماده ۵۲ تحت حمایت خاص قرار دارند، هدف حمله قرار نمی‌گیرند و حمله به آنها نیز طبق مقررات این پروتکل ممنوع نباشد. (ii) کلیه احتیاط‌های ممکن را در انتخاب وسایل و شیوه‌های حمله به عمل آورند تا در هنگام حمله از خسارت جانی اتفاقی به غیرنظامیان، مجروح شدن غیرنظامیان و نیز آسیب رساندن به اموال غیرنظامی اجتناب نموده و یا آن را به حداقل برسانند. (iii) از تصمیم‌گیری به دست زدن به حمله‌ای که احتمال می‌رود به طور اتفاقی منجر به وارد آمدن خسارت جانی به غیرنظامیان مجروح شدن آنها و آسیب رساندن به اموال غیرنظامی و یا مجموعه‌ای آنها می‌شود که در مقایسه با مزیت‌های نظامی عینی و مستقیمی که انتظار می‌رود بر اثر این حمله بدست آید، زیاده از حد باشد، خودداری نمایند. ب) اگر مشخص شود که یک هدف نظامی نبوده یا تحت حمایت قرار دارد و یا اینکه امکان دارد میزان خسارت جانی به غیرنظامیان، یا مجروح نمودن آنها و آسیب رساندن به اموال غیرنظامی و یا مجموعه‌ای از آنها، نسبت به مزیت‌های نظامی عینی و مستقیمی که انتظار آن می‌رود، بیش از حد باشد، حمله لغو یا به حال تعلیق در خواهد آمد. (ج) در مورد حملاتی که ممکن است به سکنه غیرنظامی لطمه بزند، اخطار مؤثر قبلی داده خواهد شد، مگر آنکه اوضاع و احوال آن را ایجاب ننماید. (3) هنگامی که امکان انتخاب بین چند هدف نظامی برای دستیابی به مزیت نظامی یکسانی وجود داشته باشد، هدفی انتخاب خواهد شد که انتظار می‌رود حمله به آن موجب کمترین خطر برای جان غیرنظامیان و اموال خواهد شد.

^۳ ماده ۵۶ پروتکل اول الحاقی و ماده ۱۵ پروتکل دوم الحاقی.

حمله‌ای جمعیت غیرنظامی را در معرض خطری جدی و شدید قرار نخواهد داد. این قاعده نیز از قواعد عرفی مورد حمایت دولت‌ها در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی است و در رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در قضیه گالیچ نیز تایید شده است.^۱ به زعم کمیته بین‌المللی صلیب سرخ (ICRC) قاعده‌ای عرفی از رویه دولت‌ها قابل استنباط است که هم در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و هم در مخاصمات غیربین‌المللی مجرا بوده و به موجب آن «هر طرف مخاصمه باید حقوق بین‌الملل بشردوستانه را توسط نیروهای نظامی و سایر اشخاص و گروه‌هایی که تحت امر، فرماندهی یا نظارت آن هستند اجرا نموده و اجرای آن را تضمین نماید». شایان ذکر که دیدگاه ICRC در رویه دیوان بین‌المللی دادگستری هم تجلی یافته است. این تعهد عرفی به موجب ماده ۲۵ و ۸۲ کنوانسیون ژنو ۱۹۲۹ و ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۷ تدوین شده است. هدف از تعهد به تضمین حقوق بشردوستانه توسط دولت‌ها عملی شدن اهداف این شاخه از حقوق بین‌الملل است تا این رشته از قواعد، در خلال ستیزها و تقابل‌های برادرکشانه که گاه جنبه‌های بسیار خشن و تاسف‌بار پیدا می‌کند، قابلیت اعمال یابد. در حال حاضر، مخاصمه مسلحانه جاری در یمن، موضع ارزیابی عملکرد دولت عربستان در اجرا و تضمین این اصول و قواعد انسانی در عمل است. مساله‌ای که براساس گزارش‌های سازمان‌های تخصصی بین‌المللی بررسی و واکاوی دقیق بر اساس حقوق بشردوستانه را طلب می‌کند.

نقض اصول حقوق بشردوستانه در یمن

عربستان سعودی مداخله نظامی به شکل حملات هوایی به یمن را در ۲۵/۳/۲۰۱۵ آغاز کرده است و اعلام نمود که عملیات نظامی در پاسخ به دعوت رئیس جمهوری یمن

¹ Prosecutor v. Stanislav Galic, Trial Judgement, *Opcit*, para. 58, fn. 104.

منصوره‌های^۱ برای حمایت از این کشور و مردم آن از تجاوز مداوم حوثی‌ها بر اساس اصل دفاع از خود مندرج در ماده ۵۱ منشور ملل متحد و با همه ابزارهای لازم از جمله مداخله نظامی صورت پذیرفته است.^۲ بعلاوه، مبنای حقوقی این اقدام را قطعنامه ۲۲۱۶^۳ شورای امنیت ذیل فصل هفتم منشور در تاریخ ۱۴ آوریل ۲۰۱۵ دانسته که در تقبیح اقدامات نیروهای حوثی و تصویب تحریم‌های تسلیحاتی علیه نیروهای انصارالله و در تایید عملکرد کشورهای شورای همکاری خلیج فارس صادر شده است. شورای امنیت در قطعنامه ۲۲۱۶ اعلام داشت که: «از همه طرفهای یمنی می‌خواهیم تا به تعهدات بین‌المللی‌شان از منظر حقوق بین‌الملل عمل کنند. منطبق بر حقوق انسان‌دوستانه بین‌المللی، از همه طرفها اطمینان یافتن از امنیت غیرنظامیان و همچنین امنیت پرسنل امدادرسان و سازمان ملل را خواستاریم. از همه طرفها می‌خواهیم زمینه ارسال کمک انسان‌دوستانه و دسترسی سریع، امن و بدون مانع این کمکها از قبیل کمکهای پزشکی را فراهم کنند». بیان این نکات و تذکرات توسط شورای امنیت درباره نقض‌های اساسی در طول این مخاصمه مسلحانه بعلاوه گزارشات سازمان‌های تخصصی بین‌المللی به نگرانی‌ها در ارتباط با بحران یمن دامن زده است.^۴ حقوق بشردوستانه فارغ از بررسی

^۱ درخواست منصورالهادی از شورای امنیت در تاریخ ۲۴ مارس مطابق ۴ فروردین سال ۹۳ میباشد یعنی دو ماه بعد از کناره‌گیری وی، به عبارتی منصورالهادی در تاریخ ژانویه ۲۰۱۵ مطابق ۲ بهمن ۱۳۹۲ از قدرت کناره‌گیری کرده است.

^۲ درحالی که استفاده از زور علیه تمامیت سرزمینی یا استقلال سیاسی توسط منشور ملل متحد منع میشود واین منشور مانع از آن می‌گردد که یک دولت فعالیتهای نظامی را در سرزمین دیگر بدون رضایت او انجام دهد. استفاده غیرقانونی از زور میتواند همچنین به معنای جرم تجاوز باشد.

^۳ S/RES/2216". United Nations Security Council, 14 April 2015. Retrieved 25 July 2015.

^۴ سخنگوی مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۱۵ اعلام کرد که: "دبیرکل عمیقاً درباره گزارشات مربوط به تلفات گسترده غیرنظامیان ناشی از عملیات نظامی در یمن نگران است... در ادامه دبیرکل به تمامی احزاب طرف عملیات‌های نظامی در یمن رعایت تعهدات خود درقبال قوانین بشردوستانه بین‌المللی جهت تضمین حمایت از غیرنظامیان را یادآوری کرد که شامل پیروی کامل از اصول تناسب، تفکیک و احتیاط می‌شود. وی همچنین تاکید

مشروعیت توسل بزور، به نحوه عملیات و بایسته‌های هدایت عملیات نظامی توجه دارد و "غایات" و "محدودیت‌ها" و "حمایت‌ها" را در اجرای مخاصمات مسلحانه مورد تأکید قرار می‌دهد. اینک به بررسی گزارشات صادره از نهادهای تخصصی بین‌المللی و تطبیق آنچه در واقع در یمن رخ می‌دهد با ضروریات و قواعد حقوق بشردوستانه می‌پردازیم.

حملات کورکورانه و غیرمتناسب

براساس گزارش سازمان ملل نیروهای ائتلاف تحت رهبری عربستان به کشتار غیرنظامیان در جنگ و ارتکاب نقض‌های جدی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی ادامه می‌دهند. نیروهای ائتلاف^۱، مناطق تحت کنترل حوثی‌ها و یا مناطقی که نیروهای حوثی در آن حضور دارند را بمباران هوایی می‌کنند خصوصاً در صنعا، تعز،

کرد که بیمارستان‌ها و سایر تاسیسات پزشکی طبق قوانین بین‌المللی دارای وضعیت خاص هستند". در اوایل آوریل ۲۰۱۸ دبیر کل سازمان ملل "آنتونی گورش" گزارش داد که: "بحران یمن به بدترین بحران انسانی در جهان تبدیل شده است و تقریباً سه چهارم افراد که حدود ۲۲ میلیون نفر را شامل می‌شود نیازمند حمایت بشردوستانه هستند. از این تعداد ۱۱ میلیون و سیصد هزار نفر کودک هستند". همچنین نماینده سازمان ملل در یمن، "مارتین گریفیتس" در ۱۷ آوریل ۲۰۱۸ گزارش کرده است که: "با توجه به افزایش شمار موشک‌های بالستیک شلیک شده به سمت عربستان و تشدید عملیات نظامی در استان صعده، وی نگرانی جدید در مورد حملات هوایی در مناطقی همچون صنعا، تعز، الجوف، معابر و حجه ابراز کرد که موجب تلفات غیرنظامیان شده است. تأثیرات حملات هوایی بمباران‌ها و مبارزه با مردم غیرنظامی عمیقاً نگران‌کننده است. او اذعان داشت که، با توجه به زیرساخت‌های ویران شده، افزایش آوارگی و اثرات مخرب بر تولیدات کشاورزی و اقتصاد بطور وسیعتر، بعلاوه سه میلیون زن و دختر در خطر خشونت جنسی قرار دارند." او از همه طرف‌ها خواست برای حل و فصل اختلافات و مذاکرات صلح پایدار با سازمان ملل مشارکت کنند. همچنین رئیس شورای حقوق بشر سازمان ملل اعلام کرده است: "در بسیاری از موارد اطلاعات بدست آمده نشان می‌دهد که ممکنست غیرنظامی‌ها بطور مستقیم مورد حمله قرار گیرند و یا اینکه عملیات بدون توجه به تأثیر آنها به غیرنظامیان بدون در نظر گرفتن اصول، تمایز، تناسب و اقدامات احتیاطی در حمله صورت گرفته است. در برخی موارد، اطلاعات نشان داده که اقدامات لازم برای کاهش تأثیر عملیات بر غیرنظامیان صورت نگرفته است."

^۱ تخلفاتی نیز در گزارشات به حوثی‌ها منتسب شده است که در حقیقت در مقام واکنش نسبت به حملات نیروهای ائتلاف بوده و با هدف ایجاد بازدارندگی برای انصراف عربستان از ادامه حملات بوده است.

حجه، حدیده و صعده که باعث کشتار و جراحت هزاران غیرنظامی شده است. این حملات با اصل ضرورت نظامی منافات دارد.^۱ زیرا بطور کلی ضرورت نظامی شامل رفتار خصمانه‌ای نمی‌شود که به طور غیرضروری بازگشت به صلح را مشکل سازد. طبق گزارش عفو بین‌الملل حتی حملاتی که مستقیماً به سمت اهداف نظامی نشانه رفته‌اند، کورکورانه و غیرمتناسب‌اند و اغلب آن اهداف غیرنظامی را هدف می‌گیرند که شامل دستجات عزاداری، مدارس، بازارها و قایق‌ها و مناطق غیرنظامی می‌شود.^۲ همچنین به گفته دیده‌بان حقوق بشر، ائتلاف از سلاح موشک در حملات کورکورانه در مناطق جنوبی عدن و تعز و لحج و الضالع استفاده کرده است. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که تفکیک بین نظامیان و غیرنظامیان رعایت نشده است زیرا اشخاصی که طبق کنوانسیون سوم ژنو و ماده ۴۳ پروتکل اول جنگجو نیستند، باید به عنوان افراد غیرنظامی در نظر گرفته شوند. هم جمعیت غیرنظامی و هم غیرنظامیان منفرد مطابق با ماده ۵۱ بند اول پروتکل الحاقی اول در برابر خطرات ناشی از عملیات نظامی از حمایت عمومی برخوردار می‌باشند. آنها نمیتوانند هدف یک حمله نظامی قرار بگیرند. حتی حضور نظامیان در داخل جمعیت غیرنظامی، جمعیت را از ویژگی غیرنظامی بودن محروم نمی‌سازد. همچنین دیده‌بان حقوق بشر در سال ۲۰۱۶، ۵۸ حمله هوایی غیرقانونی توسط ائتلاف را گزارش کرده است که منجر به کشته‌شدن نزدیک به ۸۰۰ غیرنظامی و ویرانی خانه‌ها و مغازه‌ها و بیمارستان‌ها و مدارس و مغازه‌ها و مساجد آنها شده است.^۳ در مارس ۲۰۱۷ یک هلی کوپتر به قایق‌های حامل مهاجران و پناهجویان

^۱ مقدمه اعلامیه سن پترزبورگ، ج ۲، فصل ۱، ش ۳.

^۲ <https://www.amnsety.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/yemen/report-yemen/>

^۳ حتی حملات شامل حمله به یک بازار شلوغ در شمال یمن در ۱۵ مارس می‌شود که منجر به کشته شدن ۹۷ غیرنظامی که ۲۵ کودک در میان آنها بوده، شده است.^۳ حمله دیگری به یک مجلس عزاداری شلوغ در صندا در ماه اکتبر منجر به کشته شدن ۱۰۰ غیرنظامی و مجروح شدن صدها تن دیگر شده است. بارها حملات ائتلاف به

سومالی در شهر بندری جدید حمله کرد که ۴۲ غیرنظامی را زخمی و ۳۴ نفر را مجروح کردند. حمله دیگری در اوت در یک منطقه مسکونی در مجاورت جنوب صنعا ۱۶ غیرنظامی را کشته و ۱۷ نفر را مجروح کرد که اکثر آنها کودک بودند.^۱ در حالی که بنابر اصل اساسی تفکیک که در ماده ۴۸ پروتکل اول الحاقی و به نحوی در ماده ۱۳ پروتکل دوم منعکس شده است، متخصصان باید میان اهداف نظامی و غیرنظامی، اعم از اموال و افراد نظامی و غیرنظامی تفکیک قائل شوند. این اصل اقتضا دارد که حملات فقط متوجه اهداف نظامی شوند؛ بدون وارد کردن صدمات جانبی نامتناسب به غیرنظامیان. همچنین در ۷ می ۲۰۱۸ کاخ ریاست جمهوری در صنعا، پایتخت یمن، توسط جنگنده‌های ائتلاف مورد هدف قرار گرفت. این حمله دست‌کم ۶ کشته و ۳۰ زخمی بر جای گذاشته است. حمله به یک کارخانه لبنیات و سیمان هم با بهانه کمک به حوثی‌ها گزارش شده است.^۲ در حالیکه در بند ۳، ماده ۵۲، پروتکل الحاقی اول، ماده ۵۲، بند ۲ اهداف نظامی تعریف شده‌اند که صریحا به اهدافی اشاره می‌کند که معمولا بعنوان اهداف غیرنظامی و مصون از حمله شناخته شده‌اند، مانند مساجد، منازل یا سایر محل‌های سکونت یا یک مدرسه. ممنوعیت حمله به مراکزی که در ارتباط با مذهب و تحصیل و هنر و تاریخ مردم می‌شود در ماده ۳ اساسنامه دیوان کیفری برای یوگسلاوی سابق نیز تاکید شده است. حضور غیرنظامیان در اهداف نظامی

کارخانه‌ها و زیرساخت‌های اقتصادی غیرنظامی تکرار شده و نگرانی جدی را مبنی بر تعدد نیروهای ائتلاف در تخریب عمدی زیرساخت‌های تولیدی محدود یمن برانگیخته است.

^۱ <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/yemen/report-yemen/>.

^۲ همچنین، بنابر گزارشات دیده‌بان حقوق بشر، تجمع‌کنندگان در یک مراسم عروسی در یکی از روستاهای منطقه بنی قیس در استان حجه در شمال غربی یمن در شامگاه ۲۲ آوریل ۲۰۱۸ هدف حمله جنگنده‌های نیروهای ائتلاف عربستان سعودی قرار گرفتند و به نقل از نیروهای امدادی در محل، در این حمله دست‌کم ۲۰ نفر کشته و ۴۰ نفر زخمی شده‌اند.

^۳ <http://fa.euronews.com/2018/05/07/airstrikes-by-the-saudi-led-coalition-hit-presidential-palace-in-yemeni-capital>

در هنگام حمله به آن اهداف استثنا نشده است، مگر اینکه غیرنظامیان در کنار نیروهای مسلح منظم نبرد کنند و به همان اندازه در عملیات نظامی شرکت داشته باشند که چنین امری طبق گزارشات در یمن ثابت نشده است. از دیگر اصول نقض شده در محاصره یمن عدم بکارگیری اقدامات احتیاطی فهرست شده در ماده ۵۷ پروتکل الحاقی اول است که لزوم صدور هشدار قبلی در حمله ای که امکان آسیب دیدگی غیرنظامیان در آن محتمل است را ضرورت می بخشد. در این ارتباط «لیانوس اورتیز» هماهنگ کننده پزشکی پزشکان بدون مرز اعلام کرد: «بمباران اهداف غیرنظامی با هشدار یا بدون هشدار نقض جدی حقوق بشردوستانه است. حتی جدی تر از هدف قرار دادن یک استان بطور کلی است. برای کل ساکنین تخلیه استان صعه ظرف چند ساعت غیرممکن است. بسیاری از مردم بدلیل محاصره ائتلاف نه وسایل نقلیه و نه سوختی دارند و بسیاری دیگر به اطلاعات دسترسی ندارند. زیرا شبکه های تلفن بندرت در استان کار می کنند. اگر ائتلاف تهدید بمباران استان را محقق کند بسیاری از مردم زیر بمباران جان می دهند.» همچنین او از نیروهای ائتلاف عدم حمله به بیمارستانها و شبکه توزیع آب و عدم محاصره و مسدود کردن بنادر و فرودگاهها را تقاضا کرد.^۱ ممنوعیت هدف قراردادن مناطق غیرنظامی به بهانه مجاورت با اهداف نظامی و یا کمک به نظامیان در رویه قضایی نیز تاکید شده است؛ همچنانکه در قضیه گالیچ در حمله توپخانه در فوریه ۱۹۹۴ به یک کارخانه در محوطه بازاری در شهر ساریوو به بهانه تولید یونیفورم نظامی^۲ و یا در حمله توپخانه به تونل مخصوص کمک رسانی به غیرنظامیان که محل عبور نظامیان و مهمات آنها نیز بود^۳ و یا در قضیه استراگر در تخریب روستایی

¹ <http://www.msf.org/en/article/yemen-msf-statement-response-latest-coalition-offensive>

² Prosecutor v. Stanislav Galic, Trial Judgement, **Opcit**, para. 495.

³ Prosecutor v. Dragomir Milosevic, Trial Judgement, **Opcit**, para.750.

به بهانه حضور نظامیان در آن^۱ و حمله به ساختمان‌های غیرنظامی و کشتار غیرنظامیان در قضیه بلاسکیچ^۲، همچنین حمله راکت با ماهیت کورکورانه در می سال ۱۹۹۵ به ساختمان وزارت دفاع در شهر زاگرب و حمله به بیمارستانها و منازل غیرنظامی در قضیه مارتیچ^۳، دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق این اقدامات را جنایت جنگی و جنایت علیه بشریت دانست.

استفاده از سلاح‌های ممنوعه

در ماده (۱) ۳۵ از پروتکل الحاقی اول ۱۹۷۷ ذکر شده‌است که در هر مخاصمه مسلحانه‌ای حق طرفین مخاصمه در انتخاب روش‌ها و ابزار نامحدود نمی‌باشد^۴. نامحدود نبودن روش و ابزار در جنگ در اصول حقوق بشردوستانه عرفی نیز وجود دارد^۵. ممنوعیت حملات کورکورانه در ماده ۵۱ پروتکل الحاقی اول تدوین شده که شامل انواع سلاح (ابزار) و استعمال سلاح (شیوه) می‌شود. کاربرد سلاحی که به محض تیراندازی دیگر قابل کنترل نیست کورکورانه عنوان شده است؛ زیرا چنین سلاحی بطور کافی قابل کنترل نیست تا تعهد به تفکیک را رعایت‌کند. سلاح‌هایی که در این مقوله جای می‌گیرند سلاح‌های گازی و شیمیایی و یا موشک‌های دوربرد که به سمت مناطق پرجمعیت (و نه هدف داخل آن) هدایت می‌شود، را شامل می‌شود. به گزارش عفو بین‌الملل، نیروهای ائتلاف از برخی سلاح‌های غیردقیق که شامل بمب‌هایی بزرگ با شعاع

¹ Prosecutor v. Pavle Strugar, Trial Judgement, IT-01-42-T, 31 January 2005, para. 606-607.

² Prosecutor v. Tihomir Blaskic, Trial Judgement, IT-95-14-T, 3 March 2000, para.406.

³ Milan Martić, Trial Judgement, *Opcit*, para. 461.

⁴ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, June 8, 1977, 1125 UNTS 3. Article 35(1).

⁵ Article 22 of the 1907 Hague Regulations on Land Warfare, *Convention (IV) Respecting the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulation concerning the Laws and Customs of War on Land*, 18 October, 1907, 187 CTS 227; 1 Bevens 631 [hereinafter 1907 Hague Regulations]; and, Article 35(1) of Additional Protocol I.

تخریب و تأثیر گسترده که باعث تلفات و تخریب بسیار فراتر از منطقه مورد حمله می‌شود، استفاده می‌کنند. آنها همچنین به استفاده از سلاح‌های خوشه‌ای در حمله به استان‌های صعده ادامه داده‌اند و برغم ممنوعیت گسترده بین‌المللی این سلاح‌ها بدلیل ماهیت ذاتاً کورکورانه‌شان از آنها استفاده می‌کنند. سلاح‌های خوشه‌ای بمبچه‌هایی را بسیار فراتر از منطقه موردنظر پخش می‌کند و بدلیل ناکارآمدی در انفجار اولیه مکرراً این ریسک تکرار می‌شود. در فوریه ۲۰۱۷ ائتلاف موشک‌هایی که شامل موشک‌های ممنوعه خوشه‌ای در مناطق مسکونی و زمین‌های کشاورزی پرتاب کرده است و ۲ غیرنظامی را کشته و جراحات متعاقبی را ایجاد کرده است. دیده‌بان حقوق بشر در گزارشی دیگر بیان کرده‌است که نیروهای ائتلاف حداقل ۱۶ بار از سلاح‌های خوشه‌ای در حمله به مناطق پرجمعیت غیرنظامی استفاده کرده‌است که منجر به کشته و زخمی شدن ده‌ها غیرنظامی شده است. دیده‌بان حقوق بشر ۶ نوع پرتاب‌کننده زمینی و هوایی از سلاح‌های هوایی را شناسایی کرده است که در مناطق متعدد یمن قرار داده شده است.^۱ این اقدامات بر اساس ماده ۱ کنوانسیون سلاح‌های خوشه‌ای ممنوع شده است.^۲ همچنین دیوان کیفری یوگسلاوی سابق در قضیه بلاسکیچ^۳ استفاده از بمبچه‌های با قابلیت غیرتبعیض‌آمیز که منجر به کشتار کودکان و زنان غیرنظامی شده بود را جنایت علیه بشریت خوانده است.^۴

^۱ Human Right Watch, *Opcit.*

^۲ "هر دولت عضو متعهد می‌شود که هرگز تحت هیچ شرایطی: الف) از سلاح‌های خوشه‌ای استفاده نکند. ب) به گسترش، تولید، تحصیل آن از طرق دیگر، انباشت، نگهداری یا انتقال سلاح‌های خوشه‌ای به هیچ کس، بطور مستقیم یا غیرمستقیم، اقدام نکند. ج) به هیچ کس کمک یا او را تشویق یا ترغیب به مبادرت به هیچ گونه فعالیت ممنوعه برای یک دولت طرف این کنوانسیون ننماید."

^۳ Prosecutor v. Tihomir Blaskic, Trial Judgement, *Opcit.*, para.507.

^۴ بطور مثال، دیده بان حقوق بشر ۵ جسد را که بوسیله مین‌ها کشته شده‌اند در تعز از مارس ۲۰۱۶ گزارش کرده‌است که شامل مردی می‌شود که همراه با برادرش قصد مراجعت به خانه بعد از ماه‌ها بی‌خانمانی را داشته‌است. پزشکان و متخصصان خنثی‌کننده مین‌ها به دیده‌بان حقوق بشر گفته‌اند که تعداد واقعی قربانیان احتمالاً بسیار بیشتر از تعداد اعلام شده است. در ماه ژوئن یک پزشک اعلام کرد که از ماه آوریل ۵۰ نفر در استان

بر اساس گزارشات غیر رسمی مقامات محلی، مین‌های ضدنفر حداقل ۱۸ کشته و بیش از ۳۹ نفر زخمی را در مکان‌های متفاوت در استان تعز مابین می ۲۰۱۵ و آوریل ۲۰۱۶ را بدنبال داشته است.^۱ این اقدامات علاوه بر نقض بند ۱ و ۲ ماده ۳۵ پروتکل الحاقی اول مبنی بر ممنوعیت استفاده از سلاح‌های ممنوعه، نقض اصل منع ایراد صدمات و جراحات غیرضروری نیز می‌باشد. همچنین براساس پروتکل شماره ۲ الحاقی به عهدنامه سلاحهای متعارف ۱۹۸۰ در مورد ممنوعیت‌ها یا محدودیت های کاربرد مین‌های زمینی، تله‌های انفجاری و دیگر ادوات انفجاری، همچنین طبق قاعده ۸۱ تا ۸۳ قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه، در کاربرد مین‌های زمینی باید مراقبت‌های خاص اعمال شود تا آثار کورکورانه آنها به حداقل برسد.^۲ محل آنها باید تا حد امکان ثبت شود^۳ و مناطق مین‌گذاری شده باید پس از پایان درگیری فعال، پاکسازی شوند.^۴

در عهدنامه اتاوا ۱۹۹۷ که معروف به «عهدنامه منع مین»^۵ است در باره ممنوعیت کاربرد، انباشت، تولید و انتقال مین‌های ضد نفر و انهدام آنها ممنوعیت‌هایی بیان شده‌است. همچنین در رویه قضایی دیوان کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در قضیه دراگومیر^۶ استفاده از سلاح‌های انفجاری غیرقابل کنترل با دامنه تخریب وسیع و ذات کورکورانه را که توان تخریب همه چیز را در چند ثانیه دارند و یا در قضیه ماتیچ^۷ استفاده از راکت‌های حامل کلاهک خوشه‌ای موسوم به «سندروم انفجار» را که قابلیت نشانه‌گیری دقیق و نقطه‌زنی اهداف نظامی را نداشته و تلفات بسیاری بجا گذاشته است را رفتار خشونت‌بار و نقض حقوق جنگ تلقی کرده است.

تعز که نقض یک یا چند عضو داشته‌اند را درمان کرده است او معتقد است که این افراد توسط مین‌های زمینی زخمی شده‌اند.

^۱ Human Right Watch, **Opcit**.

^۲ قاعده ۸۱ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه.

^۳ قاعده ۸۲ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه.

^۴ قاعده ۸۳ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه.

^۵ Mine Ban Convention (MBC)

^۶ Prosecutor v. Dragomir Milosovic, Trial Judgement, supra note 2, paras. 92–93.

^۷ Prosecutor v. Milan Martić, Appeal Judgement, **Opcit**, paras. 461.

حمله علیه مناطق خاص و حمایت شده

دیده بان حقوق بشر تعداد بیشماری از حملات و ایراد صدمات نامشروع را به مراکز خدمات درمانی یمن گزارش کرده است. در ۱۵ آوت ۲۰۱۶ یک حمله هوایی ائتلاف تحت رهبری عربستان سعودی به یک مرکز درمانی بیطرف و بیمارستان تحت حمایت پزشکان بدون مرز در حجه حمله کرد و ۱۹ نفر را کشته و در حمله چهارم به تأسیسات پزشکان بدون مرز، آنها مجبور به تخلیه کارکنانشان در ۶ بیمارستان در شمال یمن شدند.^۱ طبق اعلام کمیساریای عالی حقوق بشر بعنوان مثال در سال ۲۰۱۶ بیش از ۶۰۰ مکان درمانی بخاطر صدمات ناشی از جنگ و کمبود امکانات و نبود کارکنان تعطیل شده است در حالی که بیش از ۸۰ درصد کل جمعیت که برابر است با ۲۰ میلیون نفر نیازمند کمک‌های بشردوستانه هستند. طبق مواد ۲۴ تا ۵۲ عهدنامه اول، ماده ۳۶ عهدنامه دوم، ماده ۱۵ پروتکل یکم الحاقی، ماده ۹ پروتکل دوم الحاقی، قاعده ۲۵ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بشردوستانه کارکنان بهداری اعم از نظامی و غیرنظامی که منحصراً عهده‌دار وظایف پزشکی هستند در همه حال باید محترم شمرده شده و حمایت شوند. طبق این مواد «اصولاً کارکنان بهداری، رزمنده محسوب نمی‌شوند، یعنی نه می‌توان آنها را مورد تهاجم قرار داد و نه مانع انجام وظایفشان شد...»^۲ وسایل حمل و نقل بهداری نیز نباید مورد حمله قرار بگیرند و نه به آنها خسارت وارد گردد و نه مانع عبور آنها شوند بلکه باید آنها را مورد احترام و حمایت قرار داد و در صورت تهاجم از آنها دفاع کرد.^۳ طبق گزارشات، امدادگران نیز در حین عملیات بشردوستانه دزدیده، بازداشت و یا کشته شده‌اند و آژانس‌های بشردوستانه مکرر از دسترسی به مناطق متعدد

^۱ Human Right Watch, **Opcit.**

^۲ ماده ۸ پروتکل الحاقی.

^۳ ماده ۳۵ عهدنامه اول، ماده ۲۲ عهدنامه دوم و ماده ۸ پروتکل یکم الحاقی و قاعده ۲۹ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بین‌المللی بشردوستانه .

منع شده‌اند و در مناطق تحت کنترل طرف‌ها از انجام کمک‌های بشردوستانه منع و یا کمک‌های مادی ایشان ضبط شده است.^۱ در حالی که طبق مواد ۷۱(۲) پروتکل اول الحاقی و قاعده ۳۵ از مجموعه قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه کارکنانی که به نحوی از انحاء در اقدامات امدادرسانی در درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی به بیماران و مجروحان جنگی و مصدومان دریایی و حتی افراد غیرنظامی شرکت می‌کنند، باید محترم شمرده شوند و مورد احترام قرار گیرند. همچنین، طبق ماده ۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، حملات عمدی که علیه تاسیسات، مواد، واحدها یا خودروهای درگیر در مأموریت‌های کمک‌رسانی بشردوستانه و در راستای حکم مندرج در منشور ملل متحد صورت می‌گیرد، مادام که اموال مذکور از حمایت از اموال غیرنظامی برخوردار باشند، جنایت جنگی محسوب می‌شود. ممنوعیت اینگونه حملات در روبه قضایی دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق در قضیه گادیچ مطرح شد که حمله به بیمارستانها را تنها در صورتی که برای اهداف نظامی استفاده می‌شوند آنها بعد از اعلام هشدار قبلی مؤثر مجاز دانسته است.^۲ همچنین این دادگاه در قضیه میلوسویچ حمله به مراکز مختص کمک‌های بشردوستانه را به بهانه مجاورت با اهداف نظامی ممنوع اعلام کرده است.^۳

ایجاد محدودیت در کمک‌رسانی به غیرنظامیان

به گفته سایت پزشکان بدون مرز در طول سه سال جنگ یمن نیروهای ائتلاف به رهبری عربستان به هواپیماهای این سازمان اجازه ورود نداده‌اند و مستقیماً از امکان سازمان برای ارائه کمک‌های پزشکی بشردوستانه به جمعیتی که هم اکنون بشدت به

^۱ Human Right Watch, **Opcit**.

^۲ Prosecutor v. Stanislav Galic, Appeal Judgement, **Opcit**, para. 337.

^۳ Prosecutor v. Dragomir Milosovic, Appeal Judgement, **Opcit**, para. 541-542.

آن نیازمند هستند، خودداری کردند. این اقدامات باعث گرسنگی میلیون‌ها نفر بخاطر نبودن غذای کافی و شیوع بیماری‌ها به لحاظ نبود دارو و امکانات بهداشتی خواهد شد، این گونه اقدامات با اصل انسانی بی‌طرفی که بیان می‌کند، کمک‌ها بدون در نظر گرفتن ملاحظات سیاسی باید به کسانی که به آن نیاز بیشتری دارند برسد، منافات دارد.^۱ دیوان بین‌المللی کیفری روآندا در قضیه اکائیسو^۲، کایشما و روزندانا^۳ قرار دادن عمدی افراد در وضعیت نامناسب که منتهی به آسیب فیزیکی آنها بشود را ممنوع کرده است. این نوع اقدامات در بند ۳ ماده ۲ کنوانسیون منع نسل‌کشی ۱۹۴۸ نیز جرم‌انگاری شده است. این در حالیست که در اوت ۲۰۱۶^۴ ائتلاف تمام پروازهای غیرنظامی را به صنعا متوقف کرد.^۵ ائتلاف یک محاصره دریایی در یمن بر واردات کالاهای حیاتی مانند سوخت که ضرورتاً مورد نیاز نیروگاه‌های تامین برق، بیمارستان‌ها و یا پمپ‌های آب در مناطق مسکونی غیرنظامی است را اعمال کرده‌است.^۶ این محاصره رفت و آمد مردم و کارها را مختل کرده و بحران انسانی ناشی از درگیری را عمیق‌تر کرده‌است و حق بر داشتن سلامت و حداقل‌های مناسب زندگی که شامل غذای کافی هم می‌شود را نقض نموده است. این امر موجب ناامنی فراگیر غذایی و همه‌گیری وبا بعنوان بدترین اپیدمی جهانی خواهد شد.^۷ هماهنگ‌کننده امور بشردوستانه در یمن «یوهانس ون دکلاو» از

^۱ <http://www.msf.org/en/article/yemen-saudi-coalition-urged-immediately-allow-humanitarian-access-during-blockade>

^۲ The Prosecutor V. Akayesu Jean-paul, Case No. ICTR-96-4-T. Para. 505.

^۳ The Prosecutor V. Kayishema Clement and Ruzindana Obed, Case No. ICTR-95-1-T. Para. 116.

^۴ Human Right Watch, **Opcit.**

^۵ به گفته سازمان ملل « این مساله پیامدهای جدی را برای بیمارانی که در جستجوی درمان در خارج کشور هستند دربر خواهد داشت ...».

^۶ در مارس ۲۰۱۷ سازمان مردم نهاد حفاظت از کودکان گزارش داد که این ائتلاف از رسیدن سه محموله کمک به شهر الحدیده جلوگیری کرده است و آن‌ها را مجبور به بازگشت به عدن و تاخیر سه ماهه در کمک‌رسانی را باعث شده است. در اوت کمیساریای عالی گزارش داد که ۴ شاهره که موجب انتقال ۷۱ هزار تن سوخت به حدیده می‌شد مسدود شده‌است و در نوامبر، ۲۹ کشتی حامل کالای ضروری توسط ائتلاف از رسیدن به بندر حدیده ممنوع شده‌اند.

^۷ <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/yemen/report-yemen/>

دفتر ملل متحد برای هماهنگی امور انسان‌دوستانه (OCHA) در ۲۳ آوریل ۲۰۱۷ ابراز داشت که:^۱ «فرودگاه‌ها و بندرگاه‌های یمن شاهراهی حیاتی هستند که یمن در واردات ۹۰ درصد از کالاهای و سوخت مورد نیازش به آنها وابسته است اما بیشتر این شاهراه‌ها در فرودگاه یمن با مانع مواجه است و حتی برای عبور و مرور غیرنظامی باز نشده است.»^۲ این در حالیست که براساس ماده ۲۳ کنوانسیون چهارم ژنو (۱۹۴۹)، دولت‌های عضو کنوانسیون موظفند زمینه عبور آزادانه کلیه محصولات دارویی و لوازم بهداشتی را برای ساکنان غیرنظامی حمل می‌شوند را، فراهم نمایند. مضافاً اینکه تعهد مزبور در ارتباط با هرگونه محمولات خواروبار ضروری و البسه و مواد غذایی مخصوص اطفال کمتر از ۱۵ سال و زنان باردار نیز ساری و جاری است و ممانعت عربستان از ورود این مواد در بندر حدیده نقض صریح مواد کنوانسیون چهارم ژنو می‌باشد. نماینده سازمان ملل «مارک لاکوک» نیز اعلام کرد: «اگر محاصره بنادر و فرودگاه‌ها متوقف نشود بزرگترین قحطی در دهه‌های گذشته با میلیون‌ها قربانی را شاهد خواهیم بود.»^۳ صندوق کودکان ملل متحد نیز بیان کرد که: «کودکان در یمن بیشتر در خطر مرگ ناشی از گرسنگی و فقدان خدمات بهداشتی اند تا مرگ ناشی از بمب و گلوله». همچنین، بند ۱ ماده ۵۴ پروتکل اول الحاقی تحت تاثیر اصول و موازین حقوق بین‌الملل حقوق بشر "گرسنگی دادن به غیرنظامیان" را ممنوع می‌سازد. این مقرر در حال حاضر یک قاعده عرفی

^۱ Elem Khairullin, LL.M, "Yemen, Naval Blockade", Available at: [https:// casebook. icrc. org/case-study/yemen-naval-blockade-0](https://casebook.icrc.org/case-study/yemen-naval-blockade-0).

^۲ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ نیز بیان کرد سیستم آب و فاضلاب در سه شهر یمن (حدیده، یمن، صنعاً) بدلیل نبود سوخت، کار نمی‌کند. رئیس سازمان جهانی بهداشت و رئیس برنامه جهانی غذا اعلام کردند که شرایط اخیر یمن بدترین بحران انسانی در یمن است.

^۳ براساس گزارش «مرسی کورپس» ۴۰ درصد کشور در ناامنی غذایی بسر می‌برند. یونیسف گزارش داد که یک میلیون کودک زیر ۵ سال بشدت سوء تغذیه دارند. حداقل ۶۱ درصد از جمعیت که نیمی از آن را کودکان تشکیل می‌دهند نیازمند انواع کمک‌های بشردوستانه هستند. برنامه جهانی غذا تخمین زده که ۱۲ میلیون نفر که در حال حاضر در ناامنی غذایی بسر می‌برند، ۱۳ درصد افزایش یافته‌اند.

حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود.^۱ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت در صورتی که محاصره جمعیت غیرنظامی را به گرسنگی بکشاند، دولت محاصره‌کننده باید اجازه عبور آزاد مواد غذایی و سایر کالاهای ضروری را تحت پاره‌ای شرایط بدهد. از این رو شورای امنیت در ۸ ژانویه ۲۰۰۹ در موقعیتی مشابه در غزه، خواستار تأمین و توزیع بدون مانع کمک بشردوستانه از جمله مواد غذایی، سوخت و دارو در غزه شد.

نقض حقوق کودکان و زنان

در طول نقض‌های مکرر علیه حقوق کودکان توسط طرفین مخاصمه، دیده‌بان حقوق بشر اعلام کرد که ۵۸ حمله هوایی نامشروع توسط ائتلاف باعث کشته‌شدن حداقل ۱۹۲ کودک و تخریب و آسیب مدارس شده‌است.^۲ دبیرکل سازمان ملل متحد، حوثی‌ها، نیروهای دولتی، شبه‌نظامیان طرفدار دولت، القاعده در شبه جزیره عربستان و برای اولین بار نیروهای ائتلاف تحت رهبری عربستان را در "فهرست ننگ" برای نقض‌های اساسی علیه کودکان در طول مخاصمات مسلحانه قرار داد^۳ و ائتلاف را مسئول ۶۰ درصد کشتار ۷۸۵ و مجروح شدن ۱۱۶۸ کودک و مسئول نیمی از حملات به بیمارستان‌ها و مدارس دانست.^۴ بر اساس گزارش عفو بین‌الملل برخی از طرفها از کودکان بعنوان سرباز استفاده کرده‌اند.^۵ در حالی‌که براساس بند ۱ ماده ۷۷ پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های ژنو: «کودکان باید مورد احترام خاص قرارگیرند و در برابر هر شکل از

^۱ San Remo Manual on International Law Applicable to Armed Conflicts at Sea, 12 June 1994, art. 103.

^۲ Opcit, Human Right Watch .

^۳ در ۶ ژوئن ۲۰۱۶ دبیرکل سازمان ملل اعلام کرد که نیروهای ائتلاف تحت رهبری عربستان تا بررسی نتایج مشترک از فهرست ننگ خارج می‌شود. در متن گزارش آمده که ظاهراً دولت عربستان تهدید به خروج از برنامه‌های مالی که نقض آن می‌توانست موجب در معرض خطر دادن کودکان شود، کرده است.

^۴ Human Right Watch, Opcit.

^۵ Amnesty International, "Yemen: Huthi forces recruiting child soldiers for front-line combat", 28 February 2017, available at <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/02/yemen-huthi-forces-recruiting-child-soldiers-for-front-line-combat/>.

حمله غیرمحترمانه حمایت شوند و طرفهای مخاصمه مراقبت و کمکی را که کودکان به هرعلتی به آن نیاز دارند فراهم نمایند.» در بند ۲ این ماده نیز مقرر گردیده است که: «طرفهای مخاصمه همه گونه اقدامات ممکن را به عمل خواهند آورد تا کودکانی که به سن ۱۵ سالگی نرسیده‌اند به طور مستقیم در مخاصمات شرکت ننمایند و به ویژه از فراخواندن آنها به نیروهای مسلح خود اجتناب خواهند کرد.» تبصره ج بند ۳ ماده ۴ پروتکل دوم الحاقی تصریح نموده که کودکانی که به سن ۱۵ سال نرسیده‌اند نه مجازند که به استخدام نیروها و گروه‌های مسلح درآیند و نه مجازند در منازعات شرکت کنند.

مشابه این ممنوعیت در ماده ۳۸ کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ تکرار شده و در بند ۱ آن بیان شده است که دولت‌های عضو کنوانسیون قبول می‌کنند به مقررات حقوق بشردوستانه بین‌المللی در زمان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی که مربوط به کودکان است احترام بگذارند. این حمایت‌ها در مواد ۱ تا ۶ پروتکل الحاقی به کنوانسیون حقوق کودک در مورد بکارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه (۲۰۰۰) مورد تاکید قرار گرفته است. در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری ۱۹۹۸ آمده است که «بسیج اجباری یا داوطلبانه کودکان زیر ۱۵ سال در نیروهای مسلح، بکارگیری آنها برای مشارکت فعال در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی جنایت جنگی است و مشمول صلاحیت دیوان قرار خواهد گرفت» این موضوع در اساسنامه ویژه دادگاه ویژه سیرالئون نیز جنایت جنگی تلقی شده است. همچنین در مقاله نامه شماره ۱۸۲ سازمان بین‌المللی کار، استفاده از کودکان در جنگ، باعنوان بدترین اشکال کار، بیان شده است.^۱ زنان علاوه بر حمایت‌های کلی حقوق بشردوستانه از غیرنظامیان، به دلیل جنسیت خود از حمایت‌های خاص نیز برخوردارند.^۲ ماده ۱۲ کنوانسیون های اول و دوم ژنو، مورخ ۱۹۴۹ مقرر می‌دارند: «با زنان با کلیه احترامات خاصی که لازمه جنس آنان

^۱ www.ILO.org/public/english/sandards/ipecc/ratification.html

^۲ ممتاز، پیشین، ص ۴۸.

است، رفتار خواهد شد.» ماده ۱۴ کنوانسیون سوم ژنو نیز حاوی مقررات مشابهی است در حالی که بر خلاف مقررات مزبور، در یمن، زنان آواره شده، آسیب دیده و حتی کشته شده‌اند و هدف بالاترین اشکال ظلم و آزار قرار گرفته‌اند. طبق گزارش وزارت حقوق بشر یمن، حداقل از ۱۶۶۵ زن از زمان آغاز جنگ توسط طرفین محاصمه به علت نبودن دارو و کمک‌های بشردوستانه کشته و یا زخمی شده‌اند. «گرت کپلار» مدیر منطقه‌ای یونیسیف در خاورمیانه و شمال آفریقا در سخنرانی سومین سالگرد جنگ، گفت:^۱ «بسیاری از والدین ناامید شده مجبور به تن دادن به ازدواج دختران خود برای رفاه خانواده خود شده‌اند. نزدیک به ۸۰ درصد مردم یمن در فقر زندگی می‌کنند و والدین باید بین فرستادن فرزندان خود به گدایی، کار یا ازدواج در دوران کودکی انتخاب سختی را انجام دهند». گزارشات نشان از اثرات منفی و مخرب محاصمه مسلحانه بر زندگی و حقوق زنان و کودکان بعنوان افراد غیرنظامی آسیب‌پذیر مورد حمایت خاص حقوق بشردوستانه بین‌المللی دارد.

نتیجه‌گیری

مخاصمات مسلحانه بین‌المللی همیشه بستر نقض‌های شدید و جدی حقوق بشردوستانه و تجاوز به حقوق افراد غیر نظامی بوده است؛ در حالی که هدف از حقوق بین‌الملل بشردوستانه، کاهش پیامدهای ناگوار و تلخ جنگ و انسانی‌تر کردن جنگ‌ها و کاهش تلفات و صدمات غیرنظامیان بوده است. هدف از بررسی وضعیت محاصمه یمن در چارچوب نظام حقوق بشردوستانه بین‌المللی نیز، واکاوی مساله یمن بعنوان یک نمونه عینی محاصمه مسلحانه بین‌المللی جاری در منطقه است. براساس مشاهدات و

^۱ در یک نظرسنجی در شش استان، یونیسیف دریافت که ۷۵ درصد از پاسخ دهندگان زن قبل از اینکه به سن ۱۸ سالگی برسند ازدواج کرده بودند و نیمی از دختران مورد بررسی قرار گرفته قبل از اینکه به ۱۵ سالگی برسند ازدواج کرده بودند.

گزارشات مستند نهادهای تخصصی بین‌المللی می‌توان گفت که از آغاز نبرد مسلحانه و حملات هوایی نیروهای ائتلاف به رهبری عربستان به یمن، هزاران غیرنظامی کشته و زخمی شده‌اند. این در حالیست که حملات کورکورانه و غیرمتناسب و استفاده از سلاح‌های ممنوعه همچون استفاده از سلاح‌های خوشه‌ای و بالتبع ایجاد خطر برای حیات و سلامت افراد و اموال غیرنظامی براساس قواعد حقوق بشردوستانه بین‌المللی ممنوع شده‌است و این در حالیست که دولت‌ها متعهد به اجرا و تضمین حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی هستند. حتی اگر مبنای حقوقی حمله نیروهای ائتلاف به رهبری عربستان به یمن با قطعنامه ۲۲۱۶ شورای امنیت توجیه شود؛ کماکان نقض حقوق بشردوستانه در حین مخاصمه مسلحانه و کشتار و جراحت غیرنظامیان در نتیجه حملات نیروهای ائتلاف، توجیه‌پذیر نخواهد بود. به عبارت دیگر، عربستان به واسطه عدم رعایت حقوق جنگ از جمله اصل تفکیک میان نظامیان و غیرنظامیان (مانند حمله به بیمارستان‌ها، مراکز درمانی و ورزشگاه‌ها)، اصل ممانعت از ایجاد درد و رنج غیرضروری (خشونت و استفاده از سلاح‌های ممنوع) و استفاده از سلاح‌های خوشه‌ای با ماهیت ذاتاً غیرقابل تفکیک، بدون تردید قواعد حقوق بشر دوستانه و به ویژه مقررات مصرح در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و قواعد بین‌الملل عرفی را نقض کرده‌است. نیروهای ائتلاف باید ضمن توقف جنایات و تعهد به عدم تکرار آن، به کمک‌های بشردوستانه اجازه عبور و وصول آنها به نیازمندان را بدهند و با رفع محدودیت‌ها و موانع عبور و مرور در فرودگاه‌ها و بنادر، خسارات قربانیان و خانواده‌هایشان را نیز جبران کنند همچنین برقراری مجدد صلح و امنیت در یمن را تضمین کنند. مآلاً برای تعیین مسئولیت ناقضین حقوق بشردوستانه، به یک بررسی معتبر و مستقل و شفاف از طریق یک نهاد بین‌المللی مستقل، ترجیحاً توسط شورای حقوق بشر سازمان ملل نیاز می‌باشد. بررسی باید مشخصاً برای بیان شرایط و حقایق و

جمع آوری و ارائه مدارک و بیان مسئولیت‌های برخاسته از نقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه و با هدف پایان دادن به حملات و اثبات مسئولیت‌ها باشد. هر چند براساس اصل صلاحیت جهانی تمام دولت‌ها حق بررسی در صورت وجود مدارک کافی و قابل قبول در تعقیب جرایم جنگی را دارا هستند؛ اما باید نسبت به مسئولیت بین‌المللی عربستان، در قالب یک محکمه بین‌المللی مانند دیوان کیفری بین‌المللی و یا سازمان‌های منطقه‌ای همچون سازمان همکاری اسلامی و یا کنفرانس اسلامی و یا برحسب مورد در محکمه‌ای ویژه رسیدگی شود. راه‌حل قضیه یمن بهتر است از طریق توافق و روش‌های مسالمت‌آمیزی چون اجماع و همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی در جهت رسیدن به یک راه‌حل سیاسی- و نه نظامی- صورت گیرد. کشور یمن هم‌پیمان با دولت عربستان و عضو پیمان شورای همکاری خلیج فارس نیست در حالی که عضو جنبش عدم تعهد می‌باشد و جنبش عدم تعهد می‌تواند وارد فرآیند ایجاد صلح و توافق شود و کشور ایران بعنوان یکی از اعضای این جنبش می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در حل این مسئله داشته باشد.

منابع

- اربابیان، شبنم «ممنوعیت استخدام و بکارگیری کودکان در مخاصمات مسلحانه»، فصلنامه مطالعات بین‌المللی، تهران: سال نهم، ش ۳، زمستان ۹۱.
- اوتر، استفان «کاربرد روش‌ها و ابزارهای نبرد»، ترجمه: ساعد، نادر، در: **حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه**، ویرایش: دیترا، فلک، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۹۱.
- روسو، شارل، حقوق مخاصمات مسلحانه، ترجمه: هنجنی، سیدعلی، تهران: دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۶۹، ج ۱.
- رضایی، صالح «رابطه ضرورت‌های نظامی و اصول حقوق بشردوستانه در حقوق مخاصمات مسلحانه: توازن یا تحدید»، **فصلنامه تخصصی مطالعات دفاع مقدس**، ش. ۲۵، سال ششم، تابستان ۱۳۸۷.

- زمانی، سید قاسم، رفیعی، سیدرضا «کاربرد سلاح‌های حاوی اورانیوم ضعیف شده از منظر حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، ش. ۴۹، پاییز و زمستان ۱۳۹۲.
- ساعد، نادر «حمایت از غیرنظامیان در حقوق مخاصمات مسلحانه بین‌المللی»، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶.
- ضیایی بیگدلی، محمدرضا، *حقوق بین‌الملل بشردوستانه، تهران: انتشارات گنج دانش*، ج. ۲، ۱۳۹۲.
- عزیزی، ستار "حمایت از حق موجودیت اقلیت‌ها در پرتو مجازات مرتکبان ژنوسید در رویه قضایی بین‌المللی"، *فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، دوره ۳۷، ش ۴، زمستان ۸۶.
- عزیزی، ستار «مطالعه تطبیقی قواعد بنیادین حقوق بشردوستانه در نهج البلاغه و گزارش قواعد عرفی حقوق بین‌الملل بشردوستانه»، *فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه*، سال اول، ش. ۱، بهار ۱۳۹۲.
- گرین‌وود، کریستوفر (سیر تحول تاریخی و مبنای حقوق بشردوستانه)، ترجمه: شریفی طرازکوهی، حسین، در: *حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ویرایش: دیتر فلک، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشی حقوقی شهر دانش*، ۱۳۹۱.
- ممتاز، جمشید (۱۳۹۰)، «حمایت از محیط زیست مطابق کنوانسیون‌های ژنو»، در: *حقوق بشردوستانه بین‌المللی*، تألیف و ترجمه: شریفی طرازکوهی، حسین، تهران: بنیاد حقوقی میزان، چاپ اول.
- ممتاز، جمشید، شایگان، فریده، *حقوق بین‌الملل بشردوستانه در برابر چالش‌های مخاصمات مسلحانه عصر حاضر*، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۳، ص. ۹۳.
- موسوی میرکلایی، سید طه، «راهکارها و ضمانت اجرای حقوق بین‌الملل بشردوستانه با تأکید بر ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹»، *مجله حقوق دادگستری*، ش ۸۳، پاییز ۱۳۹۲.
- هنکرتز، ژان مری، دوسوالد بلک، لوئیس، *حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی*، ترجمه: دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۷.
- هنکرتز، پیشین، قاعده: ۷۱، سلاح‌هایی با ماهیت کورکورانه.
- Khalid Al-Karimi & Faisal Edroos , "Yemeni women reflect on war in a city ravaged by air attacks", 26 Mar 2018, available at: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/yemeni-women-reflect-war-city-ravaged-air-strikes-180325090456789.html>
- MacLeod and A.P.V. Rgers, "The use of while Phosphorus and the Law of War" YIHL, 2007, Vol 10, p. 85.
- Pictet, J. *Commentary on Additional Protocol I*, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies 1979, 618-619, paras. 1942-1945.
- Quéguiner, J. "aution under the law governing the conduct of hostilities", *International Review of the Red Cross*, No. 864, 2006, p. 793.